

1 Σεπτεμβρίου 2013

Περιβαλλοντική πενία και προσωπική ευθύνη

Ορθοδοξία / Κοινωνικά θέματα

Πέτρος Παναγιωτόπουλος, Αν. Καθηγητής Θεολογικής Σχολής ΑΠΘ

Στο πλαίσιο της Ημέρας Προσευχής για την Ακεραιότητα της Δημιουργίας, που έχει θεσπίσει το Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως για την αρχή της Ινδίκτου (αρχή του εκκλησιαστικού έτους, 1 Σεπτεμβρίου), δημοσιεύουμε απόσπασμα της Εισήγησης του Φυσικού & Διδ. Θεολογίας Π. Παναγιωτόπουλου, από τη Διημερίδα που οργάνωσε το ΚΠΕ Θέρμου, με θέμα «Άγιος Κοσμάς ο Αιτωλός και Φυσικό Περιβάλλον», στο Θέρμο Αιτωλοακαρνανίας (5-6 Ιουνίου 2011).

«Περιβαλλοντική πενία και προσωπική ευθύνη.

Η επιστήμη συναντά το λόγο των αγίων»

Η υποβάθμιση της ποιότητας του περιβάλλοντος στο οποίο ζούμε αποτελεί μια αναντίρρητη πραγματικότητα. Πολλοί άνθρωποι εδώ και δεκαετίες αναγνωρίζουν τη σημασία του, λιγότεροι δυστυχώς ευαισθητοποιούνται έμπρακτα και αναλαμβάνουν δράσεις, αν και σχεδόν όλοι μας υφίστανται τις συνέπειές του.

Ο λόγος της επιστήμης αναπόφευκτα εμπλέκεται στο ζήτημα αυτό. Καταρχήν η σημερινή πραγματικότητα τού αποδίδει περίπου αυτοδίκαια μερίδιο σε κάθε είδος συζήτησης που γίνεται στο δημόσιο χώρο. Κατόπιν, επειδή είναι σαφές ότι οι τεχνολογικές εφαρμογές φέρουν μεγάλο μέρος της ευθύνης για την οικολογική κρίση, είτε επειδή σε πολλά προβλήματα οι λύσεις έρχονται μέσα από την επιστημονική σκέψη.

Τα τελευταία χρόνια έχει αναπτυχθεί ένας έντονος εκκλησιαστικός λόγος στο συγκεκριμένο ζήτημα. Είτε σε θεολογικό επίπεδο, είτε σε θεσμικό (και μάλιστα, στο υψηλότερο δυνατό) επίπεδο, είτε ακόμα στο πεδίο της δράσης ενοριών και απλών πιστών, οι οικολογικές ανησυχίες έχουν αυξηθεί κατακόρυφα. Η εξέλιξη αυτή δεν μπορεί παρά να αποτιμηθεί ως θετική και δε μένει άλλο παρά να αποτυπωθούν και στην πράξη τα ευεργετικά της αποτελέσματα.

Είναι εντυπωσιακό πώς ο σεβασμός και η αγάπη για την κτίση διαπερνά το λόγο, το πνεύμα και το βίο των ανθρώπων που έχουν διαποτίσει την ύπαρξή τους με το πνεύμα της αγάπης και της καταλλαγής. Κοντά 250 χρόνια πριν, ο πατρο-Κοσμάς συνέδεε την αληθινή φτώχεια με την έλλειψη αγάπης στα δέντρα. Και κάπου 100 χρόνια μετά από εκείνον, ένας άλλος μεγάλος, ο «άγιος των ρωσικών

γραμμάτων», ο Φιοντόρ Ντοστογιέφσκι έλεγε ότι δεν μπορεί να καταλάβει πώς μπορεί κάποιος να περνά δίπλα από ένα δέντρο και να μην αγάλλεται στη θέα του.

Η αληθής ευαισθησία απέναντι στα πράγματα, λοιπόν, εκδηλώνεται είτε υπάρχει κρίση είτε όχι. Και η πλήρης πνευματική παχύτητα, από την άλλη, γίνεται φανερή είτε υπάρχει ανάγκη αντιμετώπισης ενός προβλήματος είτε όχι. Πολλοί άγιοι έζησαν αρμονικά με το περιβάλλον τους, χωρίς να έχουν εκδηλωθεί τα συμπτώματα της παράχρησης και της κατάχρησής του. Και πολλοί χριστιανοί σήμερα, που ο κίνδυνος μιας οικολογικής καταστροφής είναι ορατός, εξακολουθούν να αδιαφορούν για τις περιβαλλοντικές συνέπειες του τρόπου της ζωής τους. Αν όμως, όπως λέγεται, η ορθή τίμηση ενός αγίου είναι η μίμηση του βίου του, οφείλουμε σήμερα παρά ποτέ άλλοτε να μετατρέψουμε τις ανησυχίες και τους προβληματισμούς μας σε από έργο και να μην εξαντληθούμε σε ευχολόγια. Προώθηση ήπιων μορφών ενέργειας, διαφύλαξη της χλωρίδας, της πανίδας και των υδάτινων πόρων του τόπου διαβίωσης, ανάπτυξη αντικαταναλωτικού πνεύματος είναι μόνο μερικές ενδεικτικές ιδέες προς αυτή την κατεύθυνση. Εξάλλου, η δράση έχει πάντοτε έναν αυτοτροφοδοτικό χαρακτήρα: μέσα από αυτήν ανακαλύπτει κανείς νέες ευκαιρίες.

Οι λύσεις που διεθνώς προτείνονται σήμερα για την αντιμετώπιση του οικολογικού προβλήματος δεν είναι μονοσήμαντες ούτε μονοδιάστατες. Ας δούμε για παράδειγμα τι συμβαίνει σε ένα καινοφανή τομέα του λόγου, τη λεγόμενη *Περιβαλλοντική Ηθική*. Είναι γνωστό λ.χ. ότι στη νεώτερη δυτική σκέψη και πρακτική έχει επικρατήσει ένα ανθρωποκεντρικό πνεύμα, γνωστό και ως ουμανισμός (humanismus). Στο πλαίσιο αυτού του πνεύματος έχει αναπτυχθεί μία αντίστοιχη ανθρωποκεντρική φιλοσοφία (human centered, anthropocentric), η οποία θεωρεί ότι επίκεντρο και σημείο αναφοράς του κόσμου είναι ο άνθρωπος. Κάτι τέτοιο συνεπάγεται ισοδύναμα ότι στη φύση αποδίδεται μια *σχετική ηθική αξία*, δηλαδή διαρκώς μεταβαλλόμενη, ανάλογα με τις ανθρώπινες ανάγκες και διαθέσεις.

Συνηθίζουμε στον τόπο μας να θεωρούμε το πνεύμα αυτό ως υπεύθυνο για πολλά δεινά. Συνηθίζουμε επίσης να πιστεύουμε - χωρίς να το δηλώνουμε βέβαια - ότι κάτι τέτοιο μόνο εμείς το καταλαβαίνουμε και οφείλουμε να το στηλιτεύσουμε. Αυτό όμως δεν είναι απόλυτα ακριβές. Από πολλές πλευρές επισημαίνεται στο δυτικό κόσμο ότι αυτή η άκρατη προσήλωση στην εξυπηρέτηση των ανθρώπινων διαθέσεων έχει οδηγήσει σε πολλά κοινωνικά προβλήματα, ανάμεσα στα οποία το ζήτημα του περιβάλλοντος κατέχει εξέχουσα θέση. Και στην αντιρρητική αυτή φιλολογία υπάρχουν πολλές παραλλαγές (*Κοινωνική Οικολογία, Βιοκεντρική Ηθική κ.ά.*).

...Όταν όμως κανείς ζει και σκέπτεται μέσα από τη χριστιανική σκοπιά, έχει διαφορετικές αφετηρίες και προσανατολισμούς. Συγκεκριμένα, μιλώντας για τις ασθένειες, τόσο για τις επαπειλούμενες όσο και γι' αυτές που έχουν προκύψει ήδη, δεν μπορεί να παραμείνει μόνο στην ατμόσφαιρα της απειλής, αλλά οφείλει να προχωρά στη βαθύτερη ουσία που περικλείεται. Διότι, κοντά στα άλλα που παράδοξα που βλέπει ο κόσμος στη διδασκαλία που εκπορεύεται από τις αρχές του Ευαγγελίου, είναι και τούτο: η ασθένεια να θεωρείται ως ευεργεσία, ως αφορμή και πρόξενος σωτηρίας. Κάτι δηλαδή σαν αυτό που ακούμε συχνά στις μέρες μας, να δούμε την κρίση ως ευκαιρία. Γιατί μπορεί φυσικά η Εκκλησία να μην επιθυμεί την ασθένεια ή ακόμα και να προβλέπει ειδικές ευχές ίασης των ασθενών - όταν όμως η ασθένεια επισκεφθεί τον άνθρωπο, τον καλεί να την αξιοποιήσει για την υγεία της ψυχής του. Ο Γρηγόριος ο Θεολόγος δηλώνει: «κρείττων ευημερίας αχαλινώτου νόσος φιλόσοφος» (Επιστολή 35) [είναι προτιμότερη η φιλοσοφημένη αρρώστια από την αχαλίνωτη ευημερία] και σε άλλη περίπτωση προτρέπει να προτιμούμε την «οσία νόσο» από την ασύνετη υγεία (Λόγος 14, 34). Αλλά και ο Μ. Βασίλειος προτιμά απερίφραστα την παραμονή στη σωματική ασθένεια, με την ελπίδα να αποκτήσει μέσω αυτής ο άνθρωπος συναίσθηση της πραγματικής του κατάστασης (Όροι κατ' επιτομήν, 140).

Και αυτή η λογική όμως δεν είναι θεωρητική ούτε αποτελεί προνόμιο μόνο κάποιων φωτισμένων ασκητών ή άλλων χαρισματικών προσώπων που έφτασαν σε μέτρα πνευματικής τελειότητας. Και αυτό το επιβεβαιώνει μια άλλη πτυχή της έρευνας που προαναφέραμε: Στο ερώτημα για το προφίλ του Έλληνα που διαθέτει την περισσότερη αφυπνισμένη οικολογική συνείδηση, «πρωταθλήτριες» αναδεικνύονται οι γυναίκες, 55 ετών και άνω, κατώτερης και μέσης εκπαίδευσης, που προέρχονται από ημιαστικές ή αγροτικές περιοχές[1]. Εξίσου εντυπωσιακή με το εύρημα αυτό είναι και η ερμηνεία του: όπως προκύπτει και από παρόμοιες ευρωπαϊκές έρευνες, η περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση που δείχνουν συνήθως οι γυναίκες οφείλεται στη σύνδεση που επιτελούν, ως μητέρες ή γιαγιάδες, μεταξύ της υποβάθμισής του και του μέλλοντος των ερχόμενων γενεών.

Και εδώ συναντούμε ακριβώς ένα άλλο κεντρικό σημείο της χριστιανικής παράδοσης: την ανάδειξη της σχέσης ως διαύλου προσωπικής ολοκλήρωσης αλλά και ανακαίνισης. Κατανοώντας την τριαδική θεότητα ως σχέση προσώπων, το σχέδιο της θείας Οικονομίας ως απόρροια της σχέσης που θέλησε ο Θεός με το πλάσμα του, την ίδια την ουσία της αγάπης ως το αποκορύφωμα μιας σχέσης. Το αρχετυπικό σύμβολο της μάνας που βλέπει στην πληγή της μάνας φύσης να τέμνονται τα διαχρονικά δεινά της παρούσας γενιάς με τις επόμενες συναντά τη θεώρηση του ανθρώπου ως όντος που βρίσκεται στο μεθόριο μεταξύ κτιστού και ακτίστου και ως ιερέας της κτίσης την προσάγει ευχαριστιακά στον κοινό

Δημιουργό. Συναντά τον κοινό πόνο του αγίου Κοσμά και του Ντοστογιέφσκι για τα δέντρα, για τη φύση ολόκληρη δηλαδή. Σε ένα άλλο επίπεδο συναντά τον καημό του πατρο-Κοσμά που δε βάσταγε να μείνει άλλο στο μοναστήρι και θέλησε τη σχέση του με τους συνανθρώπους του να την τραβήξει ως τα όριά της: «Όθεν άφησα την ιδικήν μου προκοπήν, το ιδικόν μου καλόν, και εβγήκα να περιπατώ από τόπον εις τόπον και ... είπα: Ας χάση ο Χριστός εμένα, ένα πρόβατον, και ας κερδίση τα άλλα. Ίσως η ευσπλαχνία του Θεού και η ευχή σας σώση και εμένα». Ίσως και να συναντά τον αγωνιστή παπα-Γιάννη (Οικονομίδα) από τα Οινόφυτα Βοιωτίας, που παλεύει μόνος – κατά κόσμον μόνος – να διασώσει τον πληθυσμό της περιοχής του από την αναλγησία και την ασυνειδησία των βιομηχανιών της[2]. Ενός ιερέα δηλαδή που μάλλον δε συμμερίζεται την άποψη που θέλει το περιβαλλοντικό πρόβλημα να λύνεται περίπου μαγικά, αφού «αποκαταστήσουμε το Θεό μέσα στην καρδιά μας», όπως λέγεται.

Η επιστημονική σκέψη αναζητά και αυτή σχέσεις. Ψάχνει να ανακαλύψει τις διασυνδέσεις των πραγμάτων του κόσμου και να ανακαλύψει τη λογική που αυτά κρύβουν. Σίγουρα της λείπουν πολλοί κρίκοι ακόμα, αλλά και με όσα κατάφερε ως τώρα, μπόρεσε να διώξει πολλές εστίες αμάθειας και δεισιδαιμονίας που ταλαιπωρούσαν τον άνθρωπο. Μάλιστα, τελευταία έχει στρέψει το ενδιαφέρον της πιο εξειδικευμένα στην έννοια της σχέσης. Μελετά τη λειτουργία δικτύων, προσπαθεί να κατανοήσει τον κόσμο όχι σαν ένα σύνολο από θραυσμένα και απομονωμένα κομμάτια, αλλά σαν ένα ολοκληρωμένο πλέγμα συνδεδεμένων μεταξύ τους λειτουργιών και αναγνωρίζει πως η κοινωνική δικτύωση μπορεί να ενισχύσει πολλαπλά τις άμυνες του ανθρώπινου οργανισμού.

[1] Θα πρέπει να διευκρινιστεί ωστόσο ότι ο λόγος που οι πιο νέοι άνθρωποι δεν εμφανίζονται να διαθέτουν «υψηλό δείκτη περιβαλλοντικής ευαισθησίας» είναι όχι γιατί είναι πράγματι ανενεργοί, αλλά γιατί κρίνουν πολύ αυστηρότερα τον εαυτό τους σε σχέση με τους γηραιότερους.

[2] Μαζί με τον Χημικό Θανάση Παντελόγλου συνέβαλαν στην ανάδειξη του μεγαλύτερου – ακόμη και για τα ευρωπαϊκά δεδομένα – οικολογικού εγκλήματος: Συνέβαλαν στην αναγνώριση της τοξικής ρύπανσης του υδροφορέα της περιοχής με το καρκινογόνο εξασθενές χρώμιο και άλλα επικίνδυνα βαρέα μέταλλα. Εδώ και χρόνια αγωνίζεται χρόνια για να αφυπνίσει συνειδήσεις, σχετικά με το έγκλημα που συντελείται στα Οινόφυτα, στη Θήβα, στη Βάγια, αλλά και στην Τανάγρα, στον Αυλώνα, το Δήλεσι, τον Ωρωπό, το Χαλκούτσι.... Για να διεκδικήσουν όλοι

μαζί το δικαίωμα σε ένα καθαρό περιβάλλον.

<http://bit.ly/14fYYzW>